

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 46

door **WILLEM TIP**

De overstroming van 1825

In de magere jaren na de Franse overheersing dient zich nog een paar malen extra rampspoed aan. Op zaterdag 4 februari 1825 stuwt een noordwesterstorm het Zuiderzeewater hoog op. De dijk bij Durgerdam kan de golven weldra niet meer weerstaan en breekt door. In korte tijd loopt heel Waterland onder. Het water bereikt ook Oostzaan en het oosten van Zaandam. Het hele Oostzanerveld wordt een onafzienbare watervlakte. Mensen en dieren verliezen het leven.

Het water in de Zaan en in de Nauernasche Vaart begint nu ook te rijzen. De Westzaanse polder is niet veilig meer. In Koog aan de Zaan blijkt de Lagedijk het laagst. Bij de molen 'De Reus' stroomt het water er met kracht overheen, de polder in. De toestand wordt benard. Op verschillende plaatsen staan de landerijen 2 ½ tot 3 voet (bijna een meter) onder water. Kooplieden en fabrikanten die hun voorraden in pakhuizen hebben opgeslagen lijden 'importante verliezen'.

De gehele zondag 5 februari blijft het water stijgen. Om vier uur in de middag daalt het echter onverwacht. De dijk rond de Wijde Wormer is bezweken.

Krommenie, aan de overkant van de Nauernasche Vaart blijft gespaard. Ondanks alle zorgen heeft de Vaartdijk het water weerstaan. Overal in de Zaanstreek brengt men intussen de koeien onder in de kerken, de schapen op de kerkhoven. In de Oostzijderkerk te Zaandam herinnert een groot schilderij van Van Rijn nog aan deze noodtoestand.

Eindelijk bedaart de wind. Op 11 februari begint het water weg te stromen. Men kan beginnen met het herstel van de dijken en het droogmalen van de polders. Voor de laag gelegen Wijde Wormer zet men drie verplaatsbare stoompompen in, een van de schaarse keren dat in deze jaren stoom toepassing vindt. In maart 1825 is alles weer droog.

De Westzaanse torenval

Grote verslagenheid brengt de eerste januari van het jaar 1843. Vroeg in de morgen, kort na de klokslag van half zes stort de toren van de Grote Kerk ter aarde. De bouwkundige toestand van de toren is slecht, dat is bekend. Ze is zelfs zorgelijk. Een torenval houdt men echter tot het laatste moment niet voor mogelijk. Acht mensen in een huis vlakbij de toren komen jammerlijk om het leven.

Een kleine eeuw heeft de toren naast de nieuwe Grote Kerk gestaan. Bij de bouw van de kerk (1740) is hij nog van boven plat afgedekt, zoals in de middeleeuwen. Er staat een paal middenop met een weerhaan die in 1761 door de bliksem geraakt wordt.

De kerkmeesters besluiten in dat jaar geen nieuwe paal te plaatsen maar een echte spits. De spits, betaald uit een inzameling onder de bevolking, verrijst al spoedig (1762). In de twee volgende jaren wordt

ook het bovengedeelte van de toren zelf gerestaureerd. Bouwmeesters zijn Wiere Riedeman, Meester Metselaar in Krommenie en Liboud Born, Meester Steenhouwer in Amsterdam. De eerste omloop ter hoogte van de nok van de kerk en het bovenste gedeelte van de toren worden met nieuwe 'zarkstenen' belegd. Nieuw hardstenen beleg krijgen ook de leuning.

De toren, te beklimmen met een trap van 191 treden, reikt voortaan 63 meter hoog, een waardige tegenhanger van de barokke grote kerk. Bovenin bevinden zich het torenuurwerk en de grote kerkklok, daar aangebracht in 1658 door de bekende klokkengieter Hemony. Als randschrift vermeldt de klok: 'Gerrit IJsbrants, Claes Jansz, Jan Claesz Schepenen, Mijes Jansz, Luijkes Claesz Kerckmrs tot Wessanen, F. Hemony fec. Ao 1658'.

De toren draait

Na de voltooiing van de restauratie in 1764 is er lange tijd geen geld meer voor nieuwe herstellingen. Dat verandert niet als de gemeente Westzaan de toren in eigendom krijgt. Het verval gaat onverminderd door. Metselwerk begint los te laten. Onder te toren is het gevaarlijk toeven, zeker bij storm. In 1827 spreekt men over afbraak, zoals al eerder bij het Rechthuis. Het komt er niet van. De aannemer Cornelis Koeter uit de Koog krijgt van de gemeente de opdracht voor vijfduizend gulden reparaties te verrichten. De 'oudvalligheid' van de toren wordt daarmee tijdelijk gekeerd. In 1829 zijn na een blikseminslag opnieuw reparaties nodig.

Ernstiger is dat het hoge bouwwerk langzaam begint te draaien op zijn fundering. De oorzaak van de draaiing komt nooit aan het licht. Sinds het midden van de zeventiende eeuw is men echter begonnen de polder te bemalen met windmolens. Met windkracht is het polderpeil steeds beter te beheersen. De bestuurders van de Banne zijn voorzichtig. Toch is er elk jaar weer druk om het polderpeil laag te houden. De boeren willen in het voorjaar hun vee vroeg naar buiten kunnen brengen. Een laag polderpeil stelt de funde-

ringen van gebouwen echter bloot aan verwerking, zeker de paalfundering van een oud gebouw als de toren.

Het Handelsblad van 1843 vermeldt:

REEDS VOOR TWINTIG EN MEER JAREN

'Het schijnt reeds voor twintig en meer jaren in het oog gevallen te zijn, dat de toren begon te draaijen; voor omtrent vier jaren echter vestigde men meer bepaald de aandacht daarop, alzoo de muur der kerk, welke tegen den toren was opgetrokken, beneden begon af te wijken.

Bij een gezet onderzoek naar de oorzaak, bevond men, dat de fondamente van toren en kerkmuur, welke met elkander vereenigd waren geworden, te zamen, vooral aan de zuidzijde, een weinig naar het westen uitweken, waarna een nieuwe kerkmuur op een geheel op zichzelf staand fundament werd opgemetseld.

Met de meeste aandacht werd alsnu de toren gade geslagen, en hoe vreemd het oppervlakkig ook schijnen mogt, bleek het bij elk onderzoek en bij elke meting dat, hoewel het gebouw van 36 voet vierkant en 220 voet hoogte, volmaakt regtstandig bleef, het toch merkkelijk op zijn' grondslag gedraaid en verschoven was.

Dientengevolge werd het Gemeentebestuur geraden rondom den toren eenige opgravingen te laten doen, ten einde de oorzaak dier draaijing op te sporen. Dit onderzoek had den 7 Junij des vorigens jaars plaats, ten overstaan van een der Provinciale Ingenieurs en waardoor men ontdekte dat het fundament herstelling en versterking behoefde; waartoe men dan ook besloot, en naar het plan van dien Ingenieur, tot de aanbesteding van het werk overging.

De werkzaamheden namen den 6 December eenen aanvang. De draaijing bedroeg toen sedert den 7 Junij, 3 Amsterd. Duimen, die echter allengs bij het gedeeltelijk ontblooten van het fundament, hoewel bijna onmerkbaar bij den aanvang, toenam en eindelijk de drie laatste dagen 1, 1 1/3 en 1 3/4 Amsterd. Duim beliep.

Opmerkelijk is 't echter dat de toren genoegzaam regtstandig bleef tot in den laten namiddag van den 31 December, toen hij aan de Z.W. zijde eenigszins scheen gezakt te zijn.

Wel begon men vrees voor het behoud des torens te voelen, maar niemand vermoedde zijn' val zo nabij, zelfs de aannemer koesterde daaromtrent geene de minste vrees. Immers met de meeste gerustheid had hij zijnen intrek genomen in de woning van hen, die hun graf onder de puinhopen gevonden hebben. En had geene bijzondere omstandigheid hem die nacht elders doen vertoeven, ook hij zou als het slachtoffer eener te groote gerustheid gevallen zijn'.